

הסביבתנים שתקעו את בריטניה

בין מסכמי העשור היוצא המלינים על שנים מבוזבזות ועל התקדמות לא מספקת לא הייתם מצפים למצוא את מאט רידלי, הלא הוא "האופטימיסט הרצינונלי", כשם ספרו שיצא לאור ב-2010. העיתונאי הבריטי, חבר בית הלורדים (הוא ירש מאביו את תואר האצולה ויקונט, ונבחר לבית הלורדים ב-2013 מטעם המפלגה השמרנית), הילל בספר שהוא את הקדמה הטכנולוגית ושייב את הסחר החופשי והקפיטליזם ככוחות רבי עוצמה שביאו כמעט בהכרח לעלייה גלובלית בתוחלת החיים, לירידה באלימות ולצמיחה בשגשוג החומרי. במאמרו "המזימה נגד הפראקינג", במגזין "הקריטיק" (דצמבר), הוא מספר איך במשך עשור שלם מנעה בריטניה מעצמה להתקדם ולהפיק גז מפצלי שמן במעמקי הקרקע. מתברר שאף שחץ הקדמה והמודרנה פונה לכיוון הנכון באנושות כולה, הוא בהחלט עלול להיבלם היכן שאנשים ייכנעו לתעמולה המתאימה.

הפקת נפט וגז מפצלי שמן היא שיטת קידוח שנוצרה רק לפני עשור בארצות הברית. מחדירים מים וחול לתוך הסלע במעמקי האדמה – קילומטר מתחת לפני הקרקע, פחות או יותר – והלחץ גורם לסלע להיסדק (לכן קרויה השיטה "פראקינג", סדיקה הידראולית) באינספור סדקים זעירים. מתוך הסלע המטונף, הקבור במעמקים, נפלטם מגוון חומרים שהיו כלואים בו, ובתמורה למים וחול שמחדירים אל האדמה מקבלים נפט וגז טבעי שפורצים החוצה. עסקת ההמרה הרווחית והפשוטה הזאת הובילה בתוך עשור לכך שבטקסס מפיקים כיום יותר נפט וגז משהפיקו בארה"ב כולה בשנת 2008, ערב הפעלת שיטת הקידוח החדשה. ארה"ב עצמה הפכה ליצרנית הנפט והגז הגדולה בעולם, יותר מרוסיה, בזכות פצלי השמן; היא גם הפכה ליצואנית הנפט והגז הגדולה בעולם, והיא מייצאת יותר אנרגיה מערב הסעודית; ובזכות אספקת הגז הטבעי העצומה, היא גם הפחיתה את פליטות גזי החממה שלה כשהמירה ייצור אנרגיה מדלק ומפחם בייצור אנרגיה מגז.

גם בבריטניה כל זה היה יכול לקרות, בזכות מרבצי פצלים עצומים ביוורקשייר ובלנקשייר. מה בלם את הבריטים? הירוקים, אומר רידלי, והרוסים. ארגון הסביבה

"ידידי כדור הארץ" הפעיל מערך תעמולה עמוס דיסאינפורמציה, ולחץ על פקידי הממשלה להטיל מגבלות בלתי אפשריות על מי שניסו לקבל רישיונות לקידוחי פצלים. רוסיה, שמחזיקה את אירופה בגרונה בכל חורף כשהיא מזרימה לבתים הקפואים את הגז הסיבירי שיחמם אותם, הצטרפה למאמץ והשקיעה 95 מיליון דולרים בתרומות לארגונים שהפעילו קמפיינים נגד קידוחי הפצלים (!). גם הטלוויזיה הממשלתית RT שידרה אינספור דיווחים שיצבעו את הסדיקה ההידראולית בצבעים אפלים.

מה לא אמרו על הקידוחים החדשניים. טענו שמי השתייה ביישובים הסמוכים יידלקו באופן ספונטני; שהם יזוהמו בזיהום רדיואקטיבי; שהסביבה תסבול מדליפות גז תכופות; שהשימוש במים לשם הסדיקה הוא בזבוז שאין לסבול אותו, והתמורה לו אינה שווה את הנוק. כל אלה הם שקרים ועיוותים, ללא בסיס במציאות. אבל השקרים ניצחו. הציבור הבור גויס למאבק, הפקידים עיכבו את הרישיונות, והפוליטיקאים העדיפו לא להילחם. כיום בריטניה היא יבואנית גז – בעיקר מנורווגיה, קטאר ורוסיה – אף שהייתה יכולה להשיג לעצמה עצמאות אנרגטית למשך עשורים רבים. הגז עדיין טמון במעמקי האדמה, אבל הוא לא שווה דבר בלי שבני האדם יגייסו את הקדמה הטכנולוגית לחילוץ. אולי בעשור הבא זה יקרה.

עוברים בירה

אומות אולי אינן ממירות את ארצן, אך המרת בירה היא נוהג לא נדיר במיוחד. המפורסמת שבאומות שעשו זאת היא ברזיל, שהמירה את בירתה ריו דה-ז'ניירו בברזיליה ב-1960, ואחרת היא אוסטרליה, שהכריזה על קנברה כעיר בירה ב-1913. בניגוד עברה הממשלה מלאגוס לאבוג'ה ב-1991, פקיסטן העבירה את בירתה מקראצ'י לאסלאמאבאד ב-1967, ועוד ועוד. במצרים פועלת כיום הממשלה להקים בירה חדשה 45 ק"מ ממזרח לקהיר, ובאינדונזיה – המדינה הרביעית בעולם בגודל אוכלוסייתה, המשתרעת על פני שטח איים וים שהוא השביעי בגודלו בעולם – מוביל כעת הנשיא ג'וקו וידודו את הקמתה של עיר בירה חדשה. ממשלת אינדונזיה פועלת כיום בג'קרטה שבאי ג'אווה; עיר הבירה החדשה תקום במרחק 1,400 ק"מ משם, באי בורנאו.

במאמר "מה פשרו האמיתי של מעבר הבירה האינדונזית" במגזין 'הדיפלומט' (נובמבר 2019) מסביר העיתונאי ניתין קוקה מה עומד מאחורי המהלך, ולאן הוא עשוי להוביל את אינדונזיה. במערב טענו עיתונאים כי הממשלה מנסה לרפא באמצעות המעבר כמה מתחלואיה של ג'קרטה: עומסי תנועה אדירים, ושקיעת קרקע מסיבית (כ-40 אחוזים מהעיר כבר נמצאים מתחת לגובה פני הים. אך קוקה לועג לכך בגלוי. כמו

ש-17 מיליוני התושבים בקהיר לא יעברו לבירה המצרית החדשה ממזרח לה, כך גם 10 מיליוני התושבים בג'קרטה לא יעברו כולם לעיר אחרת ולא אחר. רק מוסדות הממשל יעברו, עם כמה מאות אלפי תושבים לכל היותר. עבודות תשתית עירוניות שמקדם נשיא אינדונזיה בג'קרטה, ובהן הקמת מערכת מטרו ובניית מערכות הגנה מפני הצפות, הן אלו שישפרו את חייהם של מי שיישארו בבירה הישנה. ג'קרטה לא תהפוך לעיר רפאים תת-ימית.

לדברי קוקה, הבירה החדשה נולדה מהרצון להגביר את הביזור במדינה המגוונת, שנשלטה במשך עשורים רבים בידי הממשל המרכזי בג'קרטה. מאז הקמתה ב-1945 התחזק השלטון הריכוזי עוד ועוד, אף שבתחילה נדמה היה שיתכן קיומה של "ארצות הברית של אינדונזיה", מדינה שתפעל בדגם פדרלי ברוח ארה"ב או הודו. ככל שנזנח החלום הזה ונשכח, ג'קרטה ותושבי ג'אווה התעשרו והתחזקו יותר ויותר. רק ב-1998, עם נפילתו של הנשיא הטוטליטרי סוהארטו, החל תהליך איטי של ביזור שכלל בעיקר מתן סמכויות אורחיות לערים. ובכל זאת, בג'קרטה מעולם לא הניחו למחוזות להתחזק יתר על המידה, מחשש לבלקניזציה ולהיפרדות אלימה של אזורים מרדניים.

במקומות מסוימים הביזור עבד היטב. מנגנונים דמוקרטיים הוקמו במחוזות, בערים ואפילו בכפרים, וצמיחה כלכלית החלה לצוץ במוקדים חדשים גם בלי עידוד ישיר של ג'קרטה. ועדיין, עיר הבירה נותרה מוקד הצמיחה הלאומי. הכלכלה והאוכלוסייה באי ג'אווה הן הגדולות והחזקות ביותר במדינה, ואילו "האיים החיצוניים" – ובמיוחד מזרח אינדונזיה – עודם עניים, כותב קוקה. ממשלת אינדונזיה מקווה שמעברה של עיר הבירה למיקום מרכזי מבחינה גיאוגרפית יאפשר למגוון רב יותר של אינדונזים ליהנות מפעולות הממשלה ולהשפיע עליהן, ויבור באופן טבעי את ההתמקדות הנוכחית בג'אווה. גם מעברי בירות אחרות בעולם נבעו מאותה שאיפה: להציב את עיר הבירה של ברזיל במרכז הגיאוגרפי של המדינה, או לקבוע פשרה בין סידיני למלבורן באמצעות ייסוד קנברה באמצע הדרך בין שתי הערים האוסטרליות.

קוקה מביע את חששו שהתוצאה של העברת הבירה לא תהיה בהכרח גיוון רב יותר בממשלה, אלא ג'אווניזציה של האיים החיצוניים. רבים מעובדי הממשלה בג'אווה צפויים לעבור לעיר החדשה, ולהשפיע על אוכלוסיית בורנאו כך שתקבל יותר מהתרבות הג'אוונית. הרוך סוהארטו עצמו העביר כ-2.5 מיליוני ג'אווניים לאיים החיצוניים, והם השפיעו רבות על התרבות שסביבם.

"ג'אווניזציות היא בעיה, אבל הפיכת כל אינדונזיה לג'אוונית אינה בהכרח פתרון", כותב קוקה. "הקמת הבירה החדשה של אינדונזיה היא ניסוי נוסף בבניית אומה במדינה העצומה והמגוונת. עוד נותר לראות אם היא תסייע לביזור הממשל, או שפשוט תיצור מיני-ג'קרטה, מלאה במהגרים ג'אווניים, באי בורנאו".

ניסויי בלגליזציה

"מה למדנו משנה אחת של בלגליזציה של קנביס", שואלת רבקה ג'סמן בכתב העת פוליטי אופֶּשֶׁן שֶׁמִפְרָסֵם המכון לחקר מדיניות ציבורית במונטריאול, קוויבק. מאז אוקטובר 2018, גידול הקנביס, מכירתו והשימוש בו מותרים בקנדה ללא כל השלכות פליליות, במגבלות הרגולציה שקבעה כל פרובינציה וטריטוריה. מבחינת מעצבי מדיניות ציבורית, המטרות של הבלגליזציה נמדדות בעיקר בתחומי הפשע, הבריאות והמיסוי. אבל לפני הכול, הבלגליזציה יוצרת שוק חוקי חדש, שמעניין להביט בו מבחינה כלכלית.

שוק הקנביס בקנדה מפוקח ומאוסדר לא פחות משוק האלכוהול, ומודגשים בו עקרונות של בריאות הציבור – למשל, בכמויות המותרות של החומר הפעיל THC בכל מוצר ומוצר, באיסור על מכירה לילדים ונוער ובמגבלות על נהיגה תחת השפעת סמים. גם מדיניות המיסוי קשורה במטרות של בריאות: מוצרים עם ריכוז נמוך יותר של THC, שהסיכון בצריכתם מופחת, ימוסו פחות ממוצרים מסוכנים. מגבלות ודרישות מגוונות מוטלות על המגדלים, על היצרנים, על הסוחרים ועל הקמעונאים בתחום, וחלק מהמגבלות השתנו במהלך השנה, מה שדרש התאמות תוך כדי תנועה מצד העוסקים בשוק. הרגולציות השונות ברחבי קנדה הניעו את השוק קדימה בקצב לא אחיד. בנובה סקוטיה, למשל, נקבע שהחנויות למכור קנביס יהיו רק בבעלות ציבורית, וכל 12 החנויות המורשות נפתחו מיד באוקטובר 2018; באונטריו, לעומת זאת, התקיימה חנות ציבורית מורשית יחידה למכירות מקוונות החל באוקטובר, וחנויות פרטיות ברחוב נפתחו רק באפריל 2019 – ומאז זינקו מכירות הקנביס בפרובינציה פי שניים.

מעצם טיבו של שוק המבוסס על מוצר חקלאי, לא כל מנגנוני הופעלו בבת אחת. בחודשים הראשונים של שנת הבלגליזציה, שרשרת הייצור והאספקה לא הצליחה להתמודד עם הרגולציה המורכבת, והמדינה לא הצליחה להתמודד עם הביקוש להיתרי גידול ומכירה. התוצאה הייתה היצע מוגבל ומחסור, ולכן השוק הבלתי חוקי לא חוסל לגמרי: עדיין היה בו צורך, מבחינת הצרכן.

נוסף על כך, רק לקראת סוף 2019 הותרה מכירת מוצרי קנביס אכילים, עם מגוון רגולציות יצירתיות מצד המחוקקים בכל פרובינציה. ממשלת קוויבק, לדוגמה, אוסרת על ייצורם ומכירתם של ממתקי קנביס וקינוחי קנביס, עוגות ועוגיות המכילות את הסם, כדי שלא יתגלגלו בטעות לפיותיהם של ילדים. "סביר שילד יאכל בטעות עוגיית קנביס, יותר מכפי שסביר שהוא יטעם עלים יבשים", מסבירה ג'סמן.

ההבדלים בין הפרובינציות והטריטוריות דווקא חיוביים, מבחינת היכולת לבחון ולהשוות מהלכי מדיניות ציבורית. בקוויבק מותרת החזקה של 150 גרם קנביס לצריכה עצמית; בקולומביה הבריטית מותר להחזיק בקילוגרם שלם. במניטובה

ובקוויבק, בניגוד לשאר הפרובינציות, יש מגבלות חמורות על גידול קנביס ביתי. מוצרי אידי קנביס נאסרו בקוויבק ובניופאונדלנד, לעת עתה, בגלל החשש ממחלת ריאות חדשה שנגרמה מאידי של חומרים מסוימים. סביר להניח שהאיסור יופץ לפרובינציות האחרות או יבוטל במהרה, ככל שתתחזק ההבנה של גורמי המחלה.

לגליזציה אמורה להפחית את הפעילות העבריינית החמורה הקשורה בסם, אך היא יוצרת מגוון עבירות פליליות בחומרה פחותה: גידול קנביס ללא רישיון, העלמת מס ומכירת מוצר בעל כמות THC מעבר למגבלות. ההתמודדות עם העבירות הללו דורשת מתן מידע לאזרחים, הכשרה של השוטרים והתפתחות של מערך פסיקה משפטי. למעשה, יש לחנך את המערכת כולה להתמודדות עם השוק החדש. וזה ייקח זמן, אומרת ג'סמן. כדי להעריך את תוצאות מדיניות הלגליזציה, יש להביט בשוק יציב, שלמד כבר מה אפשר לעשות ומה לא. היכן נמצאת הפעילות הלא חוקית בקנביס? האם היא נובעת מפערי אסדרה בין-פרובינציאליים, או שמא ממחסור בהיצע? מי הם משתמשי הקנביס החדשים – צעירים? מבוגרים? – ומה התועלת או הנזק לבריאותם? גם כאן שוק חדש עלול להיות מעוות לעומת שוק יציב וממוסד, שתחושת החידוש בו כבר פגה. איסוף מידע על השוק ועל תוצאות בתחום הבריאות, הפשיעה והכלכלה בכל פרובינציה יאפשר לזהות את המדיניות הטובה ביותר. בעוד שלוש שנים צפויה הממשלה לפרסם דו"ח כולל על התחום, בתקווה שעד אז יתייצב השוק מספיק כדי להסיק מסקנות יציבות מפעילותו.

אי-שוויון על כרעי שרלטנות

ספרו של הכלכלן הצרפתי תומא פיקטי 'קפיטל ואידיאולוגיה' יצא לאור בספטמבר 2019 (בצרפתית). קוראי אנגלית יידרשו להמתין עד חודש מארס כדי לקרוא אותו), שש שנים לאחר צאת ספרו 'קפיטל במאה ה-21' – אחד מספרי הכלכלה המקצועיים המשפיעים ביותר בשיח הפופולרי על כלכלה בעשור החולף. ב'קפיטל במאה ה-21' טען פיקטי, בהסתמך על מסד נתונים רחב על מיסוי בארצות הברית, שכאשר r גדול מ- g , האי-שוויון בחברה יתרחב. r מסמל את התשואה על ההון, g מסמל את הצמיחה – ופיקטי טען כי במחצית השנייה של המאה שעברה וביתר שאת במאה הנוכחית התשואה גדלה והצמיחה פוחתת, ולכן האי-שוויון רק ילך ויתרחב, ילך ויגבר, עד שהחברה כולה תתמוטט תחת משאו.

בשנים שחלפו מאז, חוקרי כלכלה מתחו ביקורת מקיפה על עבודתו של פיקטי. הערות השוליים, ההסתייגויות, ההרחבות והתיקונים שכתבו כמה מגדולי חוקרי האי-שוויון בעולם הפכו את 'קפיטל במאה ה-21' ליצירה שכבר אי אפשר לקבל אותה בהערכה שהתקבלה בה כשיצאה לראשונה לאור. ובכל זאת, ב'קפיטל ואידיאולוגיה'

פיקטי עדיין מקדם את המדיניות שהסיק מ'קפיטל במאה ה-21, וקורא להטיל מס על ההון בשיעור של 90 אחוזים. האם הוא לא למד דבר? או שמא כל מה שלמדנו לא הספיק כדי לשנות את דעתו?

לרגל סיום העשור סקר מדור ה"תדריך" ב'אקונומיסט' הבריטי את המחקר בתחום האי-שוויון ברחבי העולם, במאמר "למדוד את האחוז האחד" (30 בנובמבר). מה בעצם נשאר, בתום העשור, מהטיעון הגדול של פיקטי – מהספר שיצר את השפה ששימשה מחאות פוליטיות במדינות רבות, את הטרימינולוגיה של "האחוז האחד" שרק הוא מתעשר ומתעשר, ואת סיסמת המחאה "אנחנו ה-99%?"

את הטיעונים של פיקטי אפשר לחלק לארבעה חלקים, מסבירים עורכי האקונומיסט. הראשון, הכנסות האחוזון העליון עלו בחמשת העשורים האחרונים. השני, הכנסות מעמד הביניים דשדשו. השלישי, המשכורות עלו מעט יחסית לפיריון, מה שאומר שנתח גדול יותר של התוצר עבר לא לעובדים מקבלי המשכורות אלא למושקיעים. והרביעי, העשירים השקיעו את רווחיהם, ולכן גם האי-שוויון בהון עלה, ולא רק האי-שוויון בהכנסות.

חוקרים פקפקו בכל אחד משלבי הטיעון, ועורכי האקונומיסט מציגים מגוון בלתי נדלה של ספקות כאלה. ראשית, נתוניו של פיקטי ממוקדים בארה"ב, בעוד במדינות אחרות – בריטניה, למשל – לא ברור אם האחוזון העליון אכן התעשר באופן חריג בחמשת העשורים האחרונים יחסית לשאר האוכלוסייה, למעט בשנות השמונים. גם באירופה כולה נרשם שינוי קטן בחלוקת העושר. בארה"ב, בנייתו ההכנסה לאחר גביית המיסים וחלוקת תשלומי ההעברה, השינוי בחלוקת העושר לטובת האחוזון העליון היה קטן בהרבה.

בניתוח של פיקטי ועמיתיו למחקר היו טעויות והטיות מובנות, בגלל הנחות היסוד שנקטו. למשל, הם התייחסו לנתוני משקי הבית, אבל לאורך זמן משקי בית במעמדות הנמוכים התפרקו (שכן שיעור הגירושים זינק), ומכל משק בית נוצרו שני משקי בית עניים יותר – וזאת יותר משיעור הגירושים במשקי הבית העשירים יותר. בכחינה של ההכנסה לאדם, ולא למשק בית, האי-שוויון פוחת. גם על הנחתו של פיקטי שעשירים מעלימים מס יותר מעניים היו חוקרים שחלקו, אם כי קשה להוכיח כיצד מתחלקות הכנסות שהועלמו. אז האם באמת הכנסות האחוזון העליון עלו ב-50 השנים האחרונות בארה"ב? לא בטוח.

אשר להכנסות מעמד הביניים, האומנם הן דשדשו? טווח ההערכות לשינוי בהכנסה החציונית באמריקה בין 1979 ל-2014 הוא כה גדול, שקשה לדעת. האם המשכורות עלו לאט יחסית לפיריון? הניתוח של פיקטי התעלם מקיומן של "חברות קש", המשמשות את בעליהן – עורכי דין, רופאים, יועצים ושאר בעלי מקצועות חופשיים – כדי לקבל תשלום שייחשב לרווח הון במקום לשכר עבודה. חברות הקש הללו

התרבו והלכו מאז רפורמות המס של נשיא ארה"ב רונלד רייגן בשנות השמונים, וברור שלצורך החישוב של חלוקת התוצר בין העובדים לבין המשקיעים, חלק ניכר מהסכומים שעברו בחברות אלו צריכים להיחשב כמשכורות על עבודה.

החלק הרביעי והאחרון בטיעון של פיקטי, התרחבותו של האי-שוויון בהון הנצבר, מותקף באקונומיסט באמצעות מחקרים על התפתחות ההון האישי לאורך זמן. בתחילת חייהם אנשים עשויים להיות בעשירון נמוך, ובמהלך הזמן לחסוך, ללמוד ולהשכיל, להתחתן, לזכות בהעלאה, לצאת לחופשה ארוכה, לפתוח עסק, להוליד ילדים, לסגור עסק ולחזור לעבוד כשכירים, וכן הלאה וכן הלאה. בכל שינוי כזה עשוי אדם לעבור מעשירון אחד לאחר, לעלות בסולם או לרדת. השוואה בין עשירונים מניחה שאדם הוא סטטי, ושהוא נמצא תמיד באותו עשירון. אבל אם אנשים עוברים בין עשירון לעשירון, מה כל כך נורא באי-שוויון?

בשוודיה, כותבים עורכי האקונומיסט, יש אי-שוויון עצום בעושר הנצבר. במדינה חיים כ-40 מיליארדרים (בדולרים) – אחד לכל 250 אלף תושבים. 40 המיליארדרים הללו מחזיקים ברבע מההון השוודי. אבל לאיש שם, כמעט, לא אכפת מהאי-שוויון הזה. בעבר ניסו השוודים להחיל מיסוי על העושר – כולל מס של 4 אחוזים בשנה על הון של 600 אלף דולר (במונחי 2019) ומעלה. התועלת הייתה אפסית: בעלי הון נמלטו לשווייץ ולבריטניה, ובתחילת שנות התשעים המס בוטל בתמיכה דו-

מפלגתית. לאחר מותו של מייסד איקאה אינגוואר קמפראד ב-2018, השוודים הגיבו באדישות להצעה להטיל מס ירושה על הונו העצום. השוודים מבינים שצעירים הם עניים יותר; שמצבם של חוסכים משתפר לאורך השנים; ושהנזק מנקיטת צעדים דרסטיים – כמו מס של 90 אחוזים על ההון, כהצעת פיקטי – יהיה חמור, בוודאי כשעדיין איננו מבינים בדיוק את אופייה של בעיית האי-שוויון.